

Fareed Zakaria

VZESTUP NELIBERÁLNÍ DEMOKRACIE (1998)

Fareed Zakaria je výkonným redaktorem amerického dvouměsíčníku Foreign Affairs a pravidelným přispěvatelem amerického týdeníku Newsweek.

Z anglického originálu "The Rise of Illiberal Democracy", publikovaného v časopisu Foreign Affairs, 1997, s. 22-43, přeložili Gisela Kubrichtová a Jaromír Žegklitz.

Další vlna

Americký diplomat Richard Holbrooke přemýšlel v předvečer zářijových voleb v roce 1996 v Bosně o jednom problému. Volby měly obnovit občanský život v této válkou zpuštěné zemi. "Předpokládejme, že volby budou prohlášeny za svobodné a spravedlivé," uvažoval, a ti, kteří budou zvoleni, budou "rasisté, fašisté a separatisté, kteří veřejně odmítají mír a opětovné sjednocení. To by byla překerní situace." V tom měl naprostou pravdu. Tato slova však neplatí jen pro bývalou Jugoslávii, ale ve vzrůstající míře pro celý svět. **Demokraticky zvolené režimy, často zvolené opakovaně nebo potvrzené prostřednictvím referenda, běžně ignorují ústavou daná omezení své moci a upírají svým občanům základní práva a svobody.** V Peru a v Palestině, v Sierra Leone i na Slovensku, od Pákistánu až po Filipíny jsme svědky vzestupu znepokojujícího fenoménu mezinárodního života – neliberální demokracie.

Tento problém bylo dlouho obtížné rozeznat, neboť po téměř jedno století znamenalo na Západě slovo demokracie **demokracii liberální** – tedy politický systém, který se vyznačoval nejen svobodnými a spravedlivými volbami, ale také vládou zákona, oddělením mocí a ochranou základních svobod: svobody projevu, shromažďování, náboženského vyznání a vlastnictví. Souhrn těchto svobod, jež můžeme označit jako **konstituční liberalismus**, se ve skutečnosti teoreticky i historicky od demokracie liší. Jak poukázal politolog Philippe Schmitter, "liberalismus, ať je chápán jako koncepce politické svobody nebo jako doktrína hospodářské politiky, může jít ruku v ruce se vzestupem demokracie. Nikdy však nebyl nezměnitelně nebo jednoznačně spojen s její praxí." **Dnes se tyto dvě větve liberální demokracie, v západním politickém systému vzájemně propletené, ve zbytku světa od sebe oddělují. Demokracie vzkvétá, konstituční liberalismus však nikoliv.**

Dnes má ze 193 zemí na světě 118 demokratické zřízení. Žije v něm většina světové populace (přesně 54,8%), což oproti předchozímu desetiletí znamená veliký nárůst. V tomto věku vítězství bychom mohli očekávat, že západní státníci a intelektuálové půjdou dál než E. M. Forster a provolají demokracii nadšeně třikrát sláva. Namísto toho však rychlé rozšiřování demokracie s pluralitními volbami v jihovýchodní Evropě, Asii, Africe a v Latinské Americe je zdrojem rostoucího znepokojení – snad proto, co se děje po takových volbách. Populární vůdcové, jako Boris Jelcin v Rusku a Carlos Menem v Argentině, obcházejí své parlamenty a vládnou pomocí prezidentských dekretů, čímž narušují základní ústavní zvyklosti. Íránský parlament – volený mnohem svobodněji než většina jiných na Středním Východě – uvaluje tvrdé restriktce na svobodu projevu, shromažďování a dokonce i oblékání, čímž omezuje již tak dosti skrovnou míru svobod v zemi. Zvolená vláda v Etiopii obrací své bezpečnostní síly proti novinářům

a politickým oponentům a soustavně tak ničí lidská práva, stejně jako lidské bytosti samotné.

Existuje přirozeně celé spektrum neliberálních demokracií, které sahá od umírněných jako Argentina až po bezmála tyranie jako Kazachstán či Bělorusko, se zeměmi jako třeba Rumunsko nebo Bangladéš někde uprostřed. Ve většině těchto zemí jsou volby jen zřídka tak svobodné a regulérní jako na Západě, odrážejí však skutečnost všeobecné účasti na politickém dění i podporu zvoleným politikům. A příklady nejsou nikterak ojedinělé nebo netypické. Zpráva americké nevládní organizace Freedom House za rok 1996–7 (Freedom in the World) pracuje se samostatnými klasifikačními stupnicemi pro politické a pro občanské svobody, které, zhruba řečeno, korespondují s demokracií, resp. konstitučním liberalismem. U zemí, které se pohybují někde mezi diktátorským režimem a stabilní demokracií, byla v 50% zjištěna vyšší úroveň politických svobod oproti svobodám občanským. Jinými slovy, polovina z dnešních “demokratizujících se” zemí jsou neliberální demokracie.¹

Neliberální demokracie je narůstajícím fenoménem. Před sedmi lety mohlo být takto charakterizováno pouze 22% demokratizujících se zemí, před pěti lety toto číslo stoupl již na 35%.² A do dnešního dne **jen málo neliberálních demokracií vyzrálo v demokracie liberální**; pokud v nich dochází vůbec k nějakému pohybu, pak směrem k dalšímu stupňování neliberálnosti. Rozhodně se nejedná o nějaký dočasný nebo přechodný stav. Zdá se, že v mnoha zemích zapouští kořeny taková forma vlády, která mísí značnou dávku demokracie se značnou dávkou neliberálnosti. Stejně, jako si státy na celém světě zvykly na různé varianty kapitalismu, mohly by docela dobře přijmout a snášet různé formy demokracie. **Možná se ukáže, že západní liberální demokracie není na demokratické cestě konečným cílem, ale jen jednou z mnoha možných alternativ.**

Demokracie a svoboda

Od časů Hérodotových znamenala demokracie především vládu lidu. Tento pohled na demokracii jako na proces volby vlád, formulovaný učením od Alexise de Tocquevilla přes Josepha Schumpetera až po Roberta Dahla, uplatňují široce i dnešní politologové. Samuel P. Huntington ve své práci *The Third Wave* vysvětluje, proč je tomu tak:

Otevřené, svobodné a spravedlivé volby jsou podstatou demokracie, její nevyhnutelnou podmínkou. Vlády, které z těchto voleb vzniknou, mohou být nevykonné, zkorumpované, krátkozraké, nezodpovědné, ovládané

¹ Roger Kaplan (ed.): *Freedom Around the World*, 1997. Freedom House, New York 1997, s. 21–22. Výzkum hodnotí země dvěma sedmibodovými stupnicemi z hlediska politických práv a občanských svobod (čím nižší stupeň, tím lepší ohodnocení). Všechny země, jejichž souhrnný výsledek byl mezi pěti až deseti body, jsem považoval za demokratizující se. Procentuální údaje vycházejí z čísel Freedom House, avšak v případě jednotlivých zemí jsem se jejich hodnocení striktně nedržel. I když průzkum je pozoruhodným činem – je srozumitelný a inteligentní –, jeho metodologie slučuje jistá ústavní práva s demokratickými procedurami, což věci poněkud mate. Já navíc přidávám příklady (i když ne jako části datového souboru): země jako jsou Írán, Kazachstán a Bělorusko, které jsou i z hlediska procedurálního přinejlepším polodemokratiemi. Stojí však za to na ně upozornit jako na zajímavé problémové případy, protože většina jejich vůdců byla zvolena, znovuzvolena a zůstala stále oblíbenou.

² *Freedom in the World: The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties*, 1992 – 1993, s. 620–626; *Freedom in the World*, 1989 – 1990, s. 312–319.

*specifickými lobbistickými skupinami a neschopné provádět politiku v zájmu obecného blaha. Takové vlády nejsou přirozeně žádoucí, nejsou však proto nedemokratické. **Demokracie je jednou z veřejných ctností, nikoli však jedinou,** a vztah demokracie k ostatním veřejným ctnostem a neřestem může být pochopen jedině tehdy, bude-li demokracie jasně odlišena od jiných charakteristik politických systémů.*

Tato definice také odpovídá obecnému a rozumnému chápání tohoto pojmu. **Pokud v zemi proběhne volební klání s účastí více politických stran, nazýváme takové volby demokratickými.** Jestliže vzroste spoluúcast veřejnosti na politickém dění, například zavedením hlasovacího práva pro ženy, je to považováno za demokratičtější. Volby musejí samozřejmě být otevřené a regulérní, což vyžaduje jistou ochranu svobody projevu a shromažďování. **Jít však za tuto minimalistickou definici a označovat zemi za demokratickou pouze tehdy, garantuje-li obsáhlý seznam sociálních, politických, hospodářských a náboženských práv, by znamenalo udělat z pojmu demokracie spíše čestné vyznamenání než deskriptivní kategorii.** Koneckonců Švédsko má ekonomický systém, který podle mnohých okleštuje soukromovlastnická práva, ve Francii až donedávna existoval státní monopol na televizní vysílání a Anglie má státní náboženství. Všechny tyto země však jsou zřetelně identifikovatelnými demokraciemi. Kdyby demokracie měla subjektivně znamenat pouze “dobrou vládu”, pak by byla jakákoli analytická definice zcela zbytečná.

Naproti tomu konstituční liberalismus se netýká procesu výběru vlády, ale souvisí spíše s jejími cíli. Vztahuje se k pevně zakořeněné historické tradici Západu, usilující o ochranu autonomie a důstojnosti jednotlivce před jakýmkoli nátlakem – ať již ze strany státu, církve nebo společnosti. V tomto termínu se pojí dvě úzce spolu související ideje. Je liberální proto, že čerpá z filosofických proudů, počínajících ve starém Řecku a zdůrazňujících individuální svobodu.³ Je konstituční proto, že se opírá o tradici vlády zákona, objevující se poprvé u starých Římanů. Konstituční liberalismus se vyvinul v západní Evropě a ve Spojených státech **jako prostředek obrany práva jednotlivce na život a na vlastnictví, na svobodu vyznání a svobodu projevu.** Aby tato práva zabezpečil, kladl konstituční liberalismus důraz na kontrolu moci ve všech sférách vlády, rovnost před zákonem, nestranné soudní dvory a tribunály a oddělení církve od státu. Mezi jeho hlavní představitele patřily v minulosti takové osobnosti, jako byli básník John Milton, právník William Blackstone, státníci Thomas Jefferson, James Madison a filosofové Thomas Hobbes, John Locke, Adam Smith, baron de Montesquieu, John Stuart Mill a Isaiah Berlin. **Konstituční liberalismus téměř ve všech svých variantách zastává názor, že lidské bytosti mají jistá přirozená (či “nezcizitelná”) práva a že vláda musí přijmout základní zákon, jímž omezí svou vlastní moc, aby tato práva zabezpečila.** V roce 1215 například angličtí šlechticové v Runnymede přinutili krále, aby dodržoval ustálené zvykové právo země. V amerických koloniích byla tato práva ustanovena explicitně a v roce 1638 přijalo město Hartford první psanou ústavu v moderní historii. V sedmdesátých letech západní státy kodifikovaly standardy chování vlád na celém

³ Termín “liberální” je zde použit ve svém starším, evropském smyslu; dnes je pro něj často používán výraz klasický liberalismus. V Americe dnes toto slovo znamená již něco úplně jiného, zvláště politiku, podporující moderní zaopatřovací stát.

světě. Magna Charta, Fundamental Orders of Connecticut, Americká ústava a Závěrečný akt helsinské konference, to všechno jsou projevy konstitučního liberalismu.

Cesta k liberální demokracii

Od roku 1945 západní demokracie ve velké většině ztělesňují jak demokracii, tak konstituční liberalismus. Je proto obtížné představit si tyto dva pojmy odděleně, tedy buď ve formě neliberální demokracie nebo liberální autokracie. Ve skutečnosti oba tyto systémy existovaly v minulosti a přetrvávají i v současnosti. Do 20. století byla většina západoevropských zemí liberálními autokraciemi nebo v nejlepším případě polodemokraciemi. Občanská práva byla silně omezována a zvolené zákonodárné orgány měly jen malou moc. Svým způsobem nejdemokratičtější evropský stát, Velká Británie, umožňoval v roce 1830 volit do jedné komory Parlamentu stěží dvěma procentům obyvatelstva. Po roce 1867 se toto číslo zvýšilo na 7% a v osmdesátých letech dosáhlo zhruba 40%. Teprve ke konci čtyřicátých let 20. století se z většiny západních států staly plnoprávné demokracie se všeobecným hlasovacím právem pro dospělé občany. Ale již o sto let dříve, do konce čtyřicátých let 19. století, většina z nich přijala důležité prvky konstitučního liberalismu – princip vlády zákona, právo na soukromé vlastnictví a stále více také oddělení mocí a svobodu projevu a shromažďování. V moderní historii to povětšinou nebyla demokracie, ale právě konstituční liberalismus, co charakterizovalo vlády v Evropě a v Severní Americe a odlišovalo je od vlád jinde na světě. “Západní model” je nejlépe symbolizován nikoli masovým plebiscitem, ale nestranným soudcem.

Nedávná historie východní Asie sleduje západní cestu. Po krátkém koketování s demokracií po druhé světové válce má většina východoasijských států opět autoritářské režimy. Časem se zdejší autokracie posunuly směrem k liberalizující se autokracii a v některých případech k liberalizující se polodemokracii.⁴ Většina vlád ve východní Asii zůstává stále jen polodemokratická. Díky vládnoucím patriarchům nebo systému jedné politické strany jsou zde volby v podstatě spíše potvrzením moci než skutečnou soutěží. Tyto režimy však poskytují svým občanům stále širší oblast ekonomických, občanských, náboženských a omezeně i politických práv. Stejně jako na Západě, i ve východní Asii zahrnuje proces liberalizace i liberalizaci ekonomickou, která je rozhodující jak pro povzbuzení hospodářského růstu, tak pro podporu liberální demokracie. Historicky vzato, s vyvrážděnou liberální demokracií jsou nejužší spojeni pojmy jako kapitalismus, buržoazie a vysoký hrubý národní produkt na obyvatele. Dnešní východoasijské vlády jsou směsicí demokracie, liberalismu, kapitalismu, oligarchie a korupce – podobně jako západní vlády kolem roku 1900.

Konstituční liberalismus vedl k demokracii, ale nezdá se, že by demokracie vedla ke konstitučnímu liberalismu. Na rozdíl od cesty, již se ubírá Západ a východní Asie, ustoupily v posledních dvou desetiletích v Latinské Americe, Africe a v některých částech Asie diktátorské režimy s malým konstitučně-liberálním zázemím demokracii. Výsledky nejsou nijak povzbudivé. Na západní polokouli, kde kromě Kuby proběhly volby ve všech zemích, jsou podle studie Larryho Diamonda z roku 1993 v deseti

⁴Indonésie, Singapur a Malajsie jsou příklady liberalizujících se autokracií, zatímco Jižní Korea, Tchaj-wan a Thajsko jsou liberálními polodemokraciemi. Obě tyto skupiny jsou však více liberální než demokratické, což platí také o jediné liberální demokracii tohoto regionu, tedy o Japonsku. Papua Nová Guinea a v menší míře i Filipíny jsou jedinými případy neliberální demokracie ve východní Asii.

z dvaadvaceti hlavních latinskoamerických států “lidská práva porušována měrou neslučitelnou s konsolidací [liberální] demokracie”.⁵ **V Africe proběhla demokratizace mimořádně rychle.** Během šesti měsíců v roce 1990 padl ve většině frankofonní Afriky zákaz existence více stran. Přestože se od roku 1991 volby konaly ve většině z pětačtyřiceti států jižně od Sahary (jen v roce 1996 se uskutečnily osmnáctery volby), znamenaly v mnoha zemích porážku svobody. Jeden z nejbedlivějších pozorovatelů Afriky, Michael Chege, zkoumal vlnu demokratizace a ze svých pozorování vyvodil poučení, že **kontinent “kladl příliš velký důraz na pluralitní volby [...] a současně s tím zanedbal zásadní principy liberální vlády”.** Výsledkem voleb ve střední Asii, i když tu byly poměrně svobodné, jako například v Kirgizstánu a v Kazachstánu, jsou silné exekutivy, slabé zákonodárné sbory a slabá soudní moc a jen málo občanských a ekonomických svobod. **V islámském světě, od Palestinské správy přes Írán až po Pákistán, vedla demokratizace k posílení role teokratické politiky, narušující dlouholeté tradice sekularismu a tolerance.** Je téměř jisté, že kdyby se v mnoha částech tohoto světa, jako například v Tunisu, Maroku, Egyptě a v některých státech Perského zálivu, měly volby konat zítra, vyústily by v ještě méně liberální režimy, než jaké jsou zde u moci dnes.

Mnoho zemí střední Evropy se naproti tomu úspěšně posunulo od komunismu k liberální demokracii. Prošly stejnou fází liberalizace bez demokracie jako jiné evropské země v 19. století. Rakousko-uherská monarchie, do níž většina těchto střeoevropských států patřila, byla skutečně klasickou liberální autokracií. Dokonce i mimo Evropu objevil politolog Myron Weiner překvapující spojitost mezi konstituční minulostí a liberálně demokratickou přítomností. Poukázal na to, že k roku 1983 “každá země třetího světa, která se po druhé světové válce vymanila z koloniální nadvlády a měla nejméně jeden milion obyvatel (ale také téměř všechny menší kolonie) a souvislou zkušenost s demokracií, byla původně britskou kolonií”.⁶ Britská vláda neznamenal demokracii – kolonialismus je svou podstatou nedemokratický –, ale konstituční liberalismus. Britské dědictví práva a administrativy se ukázalo být přínosnějším než francouzská politika přiznávání občanských práv obyvatelstvu některých koloniálních států.

V minulosti mohly liberální autokracie existovat, ale dokážeme si je představit dnes? Ještě donedávna byl jedním takovým malým, ale výrazným příkladem vzkvétající Hongkong. Po sto padesát šest let, až do 1. července 1997, vládla Hongkongu Britská koruna prostřednictvím jmenovaného generálního guvernéra. Až do roku 1991 se zde neuskutečnily žádné volby, které by si zasloužily tohoto jména, ale zdejší vláda byla ztělesněním konstitučního liberalismu. Chránila základní občanská práva a udržovala spravedlivý soudní systém a byrokracii. Dne 8. září 1997 nesl úvodník novin The Washington Post, který se zabýval budoucností ostrova, zlověstný titul “Zkáza hongkongské demokracie”. Ve skutečnosti má Hongkong ke zničení demokracie velmi

⁵ Larry Diamond: “Democracy in Latin America”, v: Tom Farer (ed.): Beyond Sovereignty: Collectively Defending Democracy in a World of Sovereign States. Johns Hopkins University Press, Baltimore 1996, s. 73.

⁶ Myron Weiner: “Empirical Democratic Theory”, v: Myron Weiner a Ergun Ozbudun (ed.): Competitive Elections in Developing Countries. Duke University Press, Durham 1987, s. 20. Dnes existují ve třetím světě fungující demokracie, které nejsou bývalými britskými koloniemi, ale většina demokracií britskými koloniemi bývala.

málo; co však má je rámec práv a zákonů. Malé ostrovy možná nemají v dnešním světě velký praktický význam, ale pomáhají mu vyvážit relativní hodnotu demokracie a konstitučního liberalismu. Zvažte například otázku, kde byste raději žili. V neliberální demokracii na Haiti nebo v liberální polodemokracii na ostrově Antigua? Vaše volba pravděpodobně nebude souviset s podnebím, které je na obou místech příjemné, ale s politickým klimatem, které v obou státech příjemné není.

Absolutní svrchovanost

John Stuart Mill zahajuje své klasické dílo *On Liberty* (O svobodě) poznámkou, že s tím, jak se země stávaly demokratickými, měli lidé sklon si myslet, že “příliš mnoho důležitosti je přikládáno samotnému omezení moci. To [...] bylo reakcí na vládcy, jejichž zájmy byly protikladné zájmům lidu.” Jakmile převzal odpovědnost lid sám, byla taková opatrnost zbytečná. **“Národ nepotřebuje být ochraňován před svou vlastní vůlí.”** Zamysleme se nad slovy Alexandra Lukašenka pronesenými poté, co byl v roce 1994 ve svobodných volbách zvolen velkou většinou prezidentem Běloruska: “Žádná diktatura tu nebude. **Jsem z lidu a budu tu pro lid.**” Tyto věty jako by potvrzovaly Millovy obavy.

Napětí mezi konstitučním liberalismem a demokracií se soustřeďuje na rozsah vládní moci. **Konstituční liberalismus spočívá v omezení moci, demokracie v jejím hromadění a využívání.** Z tohoto důvodu spatřovalo mnoho liberálů 18. a 19. století v demokracii sílu, která by mohla podkopávat svobodu. James Madison v *Listech federalistů* vysvětluje, že “nebezpečí útlaku” v demokracii vyrůstá “z většiny ve společenství”. Tocqueville varoval před “tyranií většiny” slovy: “Samotná podstata demokratické vlády spočívá v absolutní suverenitě většiny.”

Sklon demokratické vlády myslet si, že má absolutní suverenitu (tj. moc), může vyústit v centralizaci moci, často za pomoci mimoústavních prostředků a s odpovídajícími hrozivými výsledky. Během posledního desetiletí zvolené vlády, tvrdíce, že jsou zástupci lidu, vytrvale zasahovaly do pravomocí a práv ostatních složek společnosti. Tato uzurpace moci probíhala jednak v rovině horizontální (postihovala jiná odvětví státní správy), jednak vertikální (postihovala regionální a místní úřady, stejně jako soukromé podniky a další nestátní uskupení). Lukašenko a Alberto Fujimori v Peru jsou jen těmi nejhoršími příklady takového chování. (Ačkoli díky Fujimoriho činům – mimo jiné rozpuštění zákonodárných sborů a dočasnému zrušení ústavy – lze jen těžko jeho režim pokládat za demokratický, stojí za zmínku, že vyhrál dvakrát volby a ještě do nedávna byl neobyčejně oblíbený.) Dokonce i dobromyslný reformátor, jako je Carlos Menem, vydal během osmi let svého úřadování téměř tři sta prezidentských dekretů, což je přibližně třikrát více, než vydali všichni předešlí argentinští prezidenti od roku 1853 dohromady. Kirgizský Askar Akajev, zvolený 60% hlasů, navrhl posílení svých pravomocí, což v roce 1996 v referendu hladce prošlo. Jeho nové pravomoci zahrnují jmenování všech vysokých úředníků kromě předsedy vlády, může však rozpustit parlament, když ten zamítne tři jím navržené kandidáty na tuto funkci.

Horizontální uzurpace moci, obvykle prezidentem, je viditelnější, avšak vertikální uzurpace je mnohem běžnější. V posledních třech desetiletích indická vláda pravidelně a ze zcela povrchních důvodů rozpouštěla zákonodárné sbory jednotlivých indických států a podřizovala je tak pod přímou vládu Nového Dillí. Méně dramatickým, ale

typickým krokem bylo nedávne zrušení dlouhotrvající nezávislosti universitního systému zvolenou vládou Středoafričké republiky, která z něj tak učinila součást ústředního státního aparátu.

Uzurpace moci je značně rozšířena především v Latinské Americe a ve státech bývalého Sovětského svazu. Snad je to tím, že ve většině zemí obou těchto regionů existují presidentské systémy. Tyto systémy mají sklon plodit **silné vůdce**, kteří se domnívají, že mluví jménem lidu, – i když byli zvoleni pouhou většinou hlasů. (Juan Linz upozorňuje na to, že Salvador Allende byl v roce 1970 zvolen chilským presidentem pouhými 36% hlasů. Za podobných okolností by se musel podílet ministerský předseda na moci spolu s koaliční vládou.) Presidenti jmenují do kabinetů spíše své dobré kamarády než zasloužilé stranické osobnosti, čímž si zajišťují velmi omezenou kontrolu své moci. A když se jejich názory liší od názorů zákonodárců nebo dokonce i od názorů soudů, mají presidenti sklon “obrátit se na lid” a obejít tak neradostný úkol vyjednávání a uzavírání koalic. **I když odborníci diskutují o přednostech presidentských systémů oproti systémům parlamentním, k uzurpaci moci může docházet v obou případech, pokud neexistují zdravá alternativní centra moci, jako jsou silné zákonodárné orgány, soudy, politické strany, regionální vlády, nezávislé university a média.** V Latinské Americe se ve skutečnosti kombinuje presidentský systém se systémem poměrného zastoupení, což plodí populistické vůdce a rozmanité politické strany – tedy velmi nestabilní kombinaci.

Mnoho západních vlád a odborníků podporovalo vznik silných a centralizovaných států ve třetím světě. Vůdci v těchto zemích argumentovali tím, že potřebují moc k tomu, aby porazili feudalismus, rozbili etablovaná seskupení, vypořádali se se silnými zájmovými skupinami a vnesli do chaotické společnosti řád. Takový přístup však zaměňuje potřebu legitimní vlády za potřebu vlády mocné. **Vlády, jež jsou považovány za legitimní, mohou obvykle udržovat řád a uskutečňovat tvrdou politiku,** třebaže pomaleji, prostřednictvím uzavírání koalic. Koneckonců málokdo tvrdí, že vlády v rozvojových zemích by neměly mít k dispozici přiměřeně silnou policii; problém spočívá v tom, že hromadí další politickou, společenskou i ekonomickou moc. V kritických situacích, jako je například občanská válka, se může stát, že ústavní vlády nebudou schopny účinně jednat, ale druhá alternativa – **státy s rozsáhlými bezpečnostními aparáty, které ruší ústavní práva – nejsou obvykle zdrojem ani pořádku, ani dobré vlády.** Takové státy se častěji stávají bezohlednými: zachovávají sice jistý řád, ale také vězní své odpůrce, umlčují disent, znárodňují průmysl a zabavují majetek. **I když anarchie má svá nebezpečí, největší ohrožení lidské svobody a štěstí v tomto století nezpůsobil nepořádek, ale brutálně silné, centralistické státy jako nacistické Německo, sovětské Rusko a maoistická Čína.** Třetí svět je zaneřáděn krvavým dílem silných států.

V historii byla nekontrolovaná centralizace vždy nepřítelem liberální demokracie. Když se v 19. století v Evropě zvyšovala politická participace, hladce se uchytila ve státech jako Anglie a Švédsko, které ze středověku zdědily silná sdružení, místní správy a regionální rady. Naproti tomu země jako Francie a Prusko, kde byla moc úspěšně centralizována do rukou monarchie (jak horizontálně, tak i vertikálně), často skončily jako neliberální a nedemokratické. Není náhodou, že ve Španělsku 20. století je baštou liberalismu Katalánsko, jež bylo po staletí houževnatě nezávislou a autonomní oblastí. Díky existenci bohaté škály nejrůznějších institucí v Americe – státních, místních i soukromých – bylo mnohem snadnější přizpůsobit se rozsáhlému rozšíření volebního

práva, k němuž došlo na počátku 19. století. Arthur Schlesinger starší prokázal, jak se v průběhu prvních padesáti let existence Spojených států prakticky každý stát, každá zájmová skupina a frakce, snažily oslabit, ba dokonce i odstranit federální vládu.⁷ **Indická pololiberální demokracie později přežila díky (nikoli navzdory) existenci silných regionů, různých jazyků, kultur a dokonce i různých kast. Vysvětlení je logické, takřka tautologické: existence pluralismu v minulosti napomáhá zabezpečení politického pluralismu v současnosti.**

Před padesáti lety chtěli politikové v rozvojovém světě disponovat mimořádnými pravomocemi, aby prosadili tehdy módní ekonomické doktríny, jako bylo zestátnění průmyslu. Jejich nástupci dnes požadují podobné pravomoci k tomu, aby tentýž průmysl zase privatizovali. Menem ospravedlňuje své metody tím, že jsou nezbytně nutné k prosazení tvrdých ekonomických reforem. Podobně argumentují i ekvádorský Abdalá Bucarem a Fujimori. InSTITUTE, které poskytují úvěry, jako Mezinárodní měnový fond a Světová banka, byly těmito prohlášením nakloněny a trh s dluhopisy se doslova rozbujel. S výjimkou mimořádných okolností, jako je válka, jsou však neliberální prostředky dlouhodobě neslučitelné s liberálními cíli. Ústavní vláda je ve skutečnosti klíčem k úspěšné reformní hospodářské politice. Zkušenost východní Asie a střední Evropy naznačuje, že když režimy – ať jsou autoritářské jako ve východní Asii nebo liberálně demokratické jako v Polsku, Maďarsku a v České republice – hájí práva jednotlivce, včetně práv vlastnických a smluvních, a vytvářejí odpovídající soustavu zákonů a správních úřadů, je výsledkem kapitalismus a ekonomický růst. V nedávném projevu v Mezinárodním centru Woodrowa Wilsona ve Washingtonu dospěl předseda americké federální banky Alan Greenspan při vysvětlování cesty k tomu, aby kapitalismus vzkvétal, k závěru, že “základem svobodného tržního hospodářství [...] je listina práv vynucovaných nestranným soudnictvím”.

Nakonec snad ještě závažnější je fakt, že **moc nahromaděná pro dobrou věc může být následně zneužita ke zlému.** Když Fujimori rozpustil parlament, vysloužil si tím tehdy vůbec nejpříznivější ohlas u veřejnosti za celou dobu svého úřadování. Nejnovější výzkumy veřejného mínění však naznačují, že většina těch, kteří dříve s jeho činy souhlasili, si dnes přeje, aby byly jeho pravomoci více omezeny. V roce 1993 Boris Jelcin skvělým způsobem (a věcně) napadl ruský parlament, podnícen jeho neústavním jednáním. Potom zrušil ústavní soud, zlikvidoval systém místních vlád a odvolal několik oblastních gubernátorů. Válkou v Čečensku počínaje a ekonomickými programy konče, předvádí Jelcin naprostý nedostatek zájmu o ústavní postupy a omezení. Možná je v srdci liberálním demokratem, jeho činy však daly v Rusku vzniknout úřadu super-presidenta. Můžeme jen doufat, že jeho nástupce toho nezneužije.

Po celá staletí měli západní intelektuálové sklon pohlížet na konstituční liberalismus jako na zvláštní cvičení ve vypracovávání pravidel, pouhý formalismus, který by v zájmu boje proti větším zlům ve společnosti měl být odstaven do pozadí. Nejvýmluvnějším výrazem tohoto názoru zůstává rozhovor z divadelní hry Roberta Bolta *A Man For All Seasons* (Muž do každého počasí). Zanícený mladík Wiliam Roper, který touží bojovat proti zlu, je popuzen tím, jak je Sir Thomas More oddaný zákonu. More se jemně hájí.

⁷ Arthur Schlesinger: *New Viewpoints in American History*. Macmillan, New York 1992, s. 220–240.

- More: Co byste dělal vy? Proklestil byste si širokou cestu zákonem, abyste mohl pronásledovat ďábla?
- Roper: Kvůli tomu bych ignoroval všechny anglické zákony!
- More: A až by padl poslední zákon a ďábel by se obrátil proti vám – kde byste se ukryl, Ropere, když by všechny zákony byly v troskách?

Etnický konflikt a válka

Dne 8. prosince 1996 podnikl Jack Lang dramatickou návštěvu Bělehradu. Významného francouzského politika a někdejšího ministra kultury inspirovaly desetitisícové **studentské demonstrace** proti Slobodanu Miloševićovi – muži, jemuž Lang a mnoho západních intelektuálů připisují vinu za rozpoutání války na Balkáně. Lang chtěl jugoslávské opozici poskytnout svou morální podporu. Vůdcové hnutí jej přijali ve svých kancelářích na filosofické fakultě, aby jej vzápětí vyhodili, označili za “nepřítele Srbů” a nařídili mu, aby opustil zemi. **Ukázalo se, že studenti nedemonstrovali proti Miloševićovi proto, že válku započal, ale proto, že se mu ji nepodařilo vyhrát.**

Langovy potíže osvětlují dva běžné a často mylné předpoklady, totiž že demokratické síly jsou zároveň silami etnické harmonie a míru. Ani jeden z těchto předpokladů nemusí být nutně pravdivý. **Vyspělé liberální demokracie dokáží obvykle urovnat etnické spory bez násilí či teroru a žít v míru s ostatními liberálními demokratiemi. Avšak bez zázemí konstitučního liberalismu může zavádění demokracie v etnicky rozdělených společnostech v praxi vyvolávat nacionalismus, etnické konflikty a dokonce i válku.** Četné volby, které se konaly bezprostředně po pádu komunismu, vyhráli v Sovětském svazu a v Jugoslávii nacionalističtí separatisté; výsledkem voleb byl rozpad těchto států. To by samo o sobě nebylo tak zlé, protože tyto země byly sjednoceny násilně. Ale rychlé osamostatňování se bez záruk, institucí či politické moci pro mnohé menšiny, žijící v nových státech, vyústilo ve spirálu rebelií, represí a v oblastech, jako jsou Bosna, Ázerbájdžán a Gruzie, ve válku.

Volby si žádají, aby politikové soupeřili o hlasy voličů. Ve společnostech postrádajících silné tradice multietnických uskupení či asimilace je nejsnadnější získat si podporu na základě etnické, rasové nebo náboženské argumentace. Jakmile je jedna etnická skupina u moci, má sklon vytěšňovat ostatní etnické skupiny. Dosáhnout kompromisu se zdá být nemožné: lze se dohodnout v oblasti hmotných problémů, jako jsou bydlení, nemocnice a podpory, jak ale setřít rozdíly mezi náboženskými vyznáními? Je-li politické soutěžení takto rozbíječské, může se snadno zvrhnout v násilí. Opoziční hnutí, ozbrojená povstání a puče v Africe jsou často zaměřeny proti etnicky založeným režimům, z nichž mnohé se dostaly k moci prostřednictvím voleb. Dva odborníci, kteří studovali pád afrických a asijských demokracií v šedesátých letech, dospěli k závěru, že **demokracie “v prostředí silných etnických preferencí zkrátka není životaschopná”**. Nedávné studie, zejména ty věnované Africe a střední Asii, tento pesimistický názor potvrdily. Donald Horowitz, významný expert na etnické konflikty, uvedl, že “tváří v tvář této poněkud bezútěšné zprávě [...] o konkrétních selháních demokracie v rozdělených společnostech je člověk v pokušení hodit flintu do žita. **Jaký smysl tu mají volby, když jediným jejich výsledkem je, že v Zambii je režim kmene Bemba nahrazen režimem kmene**

Nyanja, přičemž oba jsou úplně stejně omezené, nebo že v Beninu “jižní” režim nahradil režim zástupců ze severu, aniž by kterýkoli z nich bral do úvahy druhou polovinu země?”⁸

V posledním desetiletí se jedna z nejušněvších debat mezi odborníky na mezinárodní vztahy týkala **“demokratického míru”** – tvrdilo se v ní, že **doposud žádné dvě moderní demokracie spolu nevstoupily do války**. Diskuse nastolila zajímavé otázky zásadního rázu (patří sem americká občanská válka?, jsou jaderné zbraně lepší zárukou míru?) a dokonce i statistická zjištění vyvolala zajímavé názorové rozdíly. (Jak poukázal David Spiro, je vzhledem k malému počtu demokratických států i malému počtu válek za posledních dvě stě let možné, že absence válek mezi demokraciemi je pouhou náhodou; žádný člen jeho rodiny nikdy nevyhrál v loterii, přesto se nikdo touto působivou korelací nezabývá.) Ale i kdyby byly statistiky správné, čím se dají vysvětlit? Kant, první zastánce demokratického míru, tvrdil, že v demokraciích rozhodují ti, kdo války platí – tedy veřejnost. Proto jsou lidé pochopitelně opatrní. **Toto tvrzení tedy naznačuje, že demokracie jsou mírumilovnější než jiné státy. Ve skutečnosti jsou mnohem bojovnější, vstupují do války mnohem častěji a s větší intenzitou než většina jiných zemí. V míru žijí jen s ostatními demokratickými státy.**

Hledáme-li příčinu této skutečnosti, jedna věc se stává zřejmou: **demokratický mír je ve skutečnosti mírem liberálním**. V 18. století píšící Kant byl přesvědčen, že demokracie jsou despotické, a vyčlenil je výslovně ze svého konceptu **“republikánských” režimů, žijících v míru**. Republikanismus podle Kanta znamenal oddělení mocí, jejich kontrolu a vzájemnou rovnováhu, vládu zákona, ochranu práv jednotlivce a jistou úroveň zastoupení ve vládě (i když rozhodně nikoli všeobecné volební právo). Veškeré další Kantovy úvahy na téma **“věčného míru”** mezi republikami jsou úzce spojeny s jejich ústavním a liberálním charakterem: se vzájemným respektováním práv občanů, systémem kontrol a protivah, který by zajistil, že žádný jednotlivý politik nebude schopen vtáhnout zemi do války, a s klasickou liberální hospodářskou politikou – především volným obchodem –, jenž vytváří vzájemnou závislost, která činí válku nákladnou a spolupráci užitečnou. Michael Doyle ve své knize *Ways of War and Peace* z roku 1997 prokázal, že bez konstitučního liberalismu nemá demokracie sama o sobě žádné mírotvorné vlastnosti:

Kant nedůvěřoval neomezené demokratické vládě většiny a jeho argumentace nenabízí žádnou oporu tvrzení, že všechna participační politická zřízení – tedy demokracie – by měla být mírumilovná, ani obecně vzato, ani ve vztahu k jiným demokraciím. Mnoho takových politických zřízení bylo a je neliberálních. Po celá dvě tisíciletí před érou novověku byla vláda lidu široce spojena s agresivitou (Thukydidés) nebo s imperiálními důsledky (Machiavelli). Mezi rozhodující preference průměrného voliče mohou klidně patřit **“etnické čistky”** zaměřené proti jiným demokratickým zemím.

Rozdíl mezi liberálními a neliberálními demokraciemi vrhá světlo také na další překvapující statistické korelace. Politologové Jack Snyder a Edward Mansfield s podporou působivých statistických údajů tvrdí, že **během posledních dvou set let**

⁸ Alvin Rabushka a Kenneth Shepsle: *Politics in Plural Societies: A Theory of Democratic Instability*. Charles E. Merrill, Columbus, s. 62–92; Donald Horowitz: *“Democracy in Divided Societies”*, v: Larry Diamond a Mark E. Plattner (ed.): *Nationalism, Ethnic Conflict and Democracy*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore 1994, s. 35–55.

vstupovaly demokratizující se státy do války výrazně častěji než stabilní autokratické režimy či liberální demokracie. V zemích postrádajících zázemí konstitučního liberalismu šel často nástup demokracie ruku v ruce s extrémním nacionalismem a válečným štváním. Jakmile se politický systém otevírá, přístup k moci a k prosazování svých požadavků získávají různorodé skupiny s neslučitelnými zájmy. Politici a vojenští vůdci – často k dalšímu boji odhodlané relikty starého autoritářského režimu – si uvědomují, že aby uspěli, musejí sešikovat masy pod praporem nacionalismu. Výsledkem bývá bez rozdílu agresivní rétorika a politika, která často zavléká země do konfrontace a války. Za zmínku stojící příklady sahají od Francie za Napoleona III., vilémovského Německa a Taishova Japonska až po dnešní Arménii, Ázerbájdžán a Miloševičovo Srbsko. Ukázalo se, že demokratický mír má s demokracií jen pramálo společného.

Americká cesta

Jeden americký odborník nedávno v rámci vládou sponzorované mise odcestoval do Kazachstánu, aby zde pomohl novému parlamentu vypracovat návrhy volebních zákonů. Jeho protějšek, starší člen kazachstánského parlamentu, smetl mnoho alternativ, které mu americký expert nastínil, a pravil důrazně: “My chceme, aby náš parlament byl přesně takový, jako je váš Kongres.” Američan se zděsil. Dnes vzpomíná: “Snažil jsem se říct něco víc než tři slova, která mi okamžitě vytanula na mysli – Proboha, nic takového!” Tento názor není neobvyklý. **Američané mají v otázkách demokracie sklon vidět svůj vlastní systém jako nepraktický výmysl, který by žádné jiné zemi neměl být doporučován. Ve skutečnosti by přijetí některých prvků amerického ústavního systému mohlo pomoci řešit mnoho problémů spojených s neliberální demokracií. Filosofie, z níž americká ústava vychází – obavy z akumulace moci – je dnes stejně relevantní, jako byla v roce 1789. Shodou okolností právě v Kazachstánu by zvlášť dobrou službu vykonal silný parlament – jako je americký Kongres –, který by omezoval nenasytný mocenský apetit zdejšího presidenta.**

Je zvláštní, že Spojené státy v zahraničí vystupují tak často v roli advokáta voleb a plebiscitní demokracie. Pro americký systém totiž není příznačné to, jak je demokratický, ale spíše to, jak je nedemokratický, protože zvoleným většinám klade do cesty mnohá omezení. Jeden ze tří sloupů amerického vládního systému – pravděpodobně ten nejvyšší – má ve svém čele devět nevolených mužů a žen, kteří jsou jmenováni doživotně. Americký senát je jednou z nejméně reprezentativních horních parlamentních komor s jedinou výjimkou Sněmovny lordů, která ovšem nemá prakticky žádnou moc. (Každý stát posílá do Washingtonu, bez ohledu na počet svých obyvatel, dva senátory – 30 milionů Kalifornců má v Senátu stejně hlasů jako 3,7 milionu obyvatel Arizony, což znamená, že senátoři, kteří reprezentují přibližně 16% všech voličů, mohou zablokovat jakýkoli navržený zákon.) Podobně se zákonodárné sbory jednotlivých států Unie vyznačují mocí menšin a nikoli většin. Dalším znakem moci jednotlivých zemí Unie je skutečnost, že jejich vlády i místní úřady jsou velmi silné a odhodlaně bojují proti jakémukoli zasahování federální vlády do svých kompetencí. Soukromé podniky a další nevládní skupiny, jež Tocqueville nazýval zprostředkujícími sdruženími, vytvořily uvnitř společnosti další vrstvu.

Americký systém je založen na zjevně pesimistickém pojetí lidské přirozenosti, které předpokládá, že lidem nemůže být svěřena moc. Jak to ve své proslulé větě vyjádřil

Madison: “Kdyby lidé byli andělé, nepotřebovali by žádnou vládu.” Jiný model demokratické vlády v historii Západu vychází z Francouzské revoluce. Francouzský model vkládá svou důvěru v dobro lidských bytostí. Jakmile je jednou zdrojem moci lid, měla by být tato moc neomezená, aby lidé mohli vytvořit spravedlivou společnost. (Podle pozorování Lorda Actona nespočívala Francouzská revoluce v omezení svrchované moci, ale v odstranění všech nižších stupňů moci, které se jí dostaly do cesty.) **Většina nezápádních zemí vzala za svůj právě francouzský model – v neposlední řadě proto, že politické elity milují představu posílení státu, neboť to znamená posílení jich samotných – a většina z nich upadla do chaosu, tyranie, případně je postihlo obojí.** To by nemělo být žádným překvapením. Koneckonců Francie samotná od své revoluce prošla dvěma monarchiemi, dvěma císařstvími, jednou protofašistickou diktaturou a pěti republikami.⁹

Kultury jsou samozřejmě rozmanité a různé společnosti si žádají různé vládní systémy. To není obhajoba masového přijetí amerického řešení, ale spíše diferencovanějšího pojetí liberální demokracie, které by kladlo důraz na obě části tohoto termínu. Předtím, než může být přijata nová politika, stojí před námi intelektuální úkol obnovit tradici konstitučního liberalismu, která je podstatná jak pro západní zkušenost, tak pro rozvíjení dobré vlády na celém světě. Politický pokrok v západní historii byl výsledkem v průběhu staletí vzrůstajícího poznání, že – jak se praví v americkém Prohlášení nezávislosti – lidské bytosti mají “jistá nezczitelná práva”, a že “vlády jsou zřizovány proto, aby tato práva zabezpečovaly”. **Jestliže demokracie neochraňuje svobodu a právo, je fakt, že jde o demokracii, jen slabou útěchou.**

Liberalizace zahraniční politiky

Správné zhodnocení konstitučního liberalismu má pro americkou zahraniční politiku mnoho rozmanitých důsledků. Za prvé, předpokládá jistou pokoru. **Zatímco uspořádat v nějaké zemi svobodné volby je snadné, prosadit ve společnosti ideu konstitučního liberalismu je mnohem obtížnější.** Skutečná liberalizace a demokratizace je postupný a dlouhodobý proces, v němž volby jsou jen jedním z mnoha kroků. Bez odpovídající přípravy mohou být dokonce krokem chybným. Vlády i nevládní organizace si to uvědomují, a proto ve stále větší míře propagují rozsáhlá opatření na podporu konstitučního liberalismu v rozvojových zemích. Americká nevládní organizace National Endowment for Democracy propaguje volný trh, nezávislá odborová hnutí a systém politických stran. Americká Agentura pro mezinárodní rozvoj podporuje nezávislé soudnictví. Volby však nakonec všechno přetrufnou. **Pokud země uspořádá volby, je Washington a celý svět z velké části připraven tolerovat vládu, která z nich vzešla, jako se to stalo v případech Jelcina, Akajeva a Menema.** Ve věku obrazů a symbolů lze průběh voleb snadno filmově zachytit. (Jakým způsobem však budete vysílat v televizi vládu zákona?) Existuje však i život po volbách, zejména pro ty, kteří v těchto zemích žijí.

Naopak absence svobodných a spravedlivých voleb by měla být chápána jako dílčí nedostatek a ne jako definice tyranie. Volby jsou důležitou ctností vládní moci, nejsou však její ctností jedinou. Vlády by měly být stejně tak posuzovány podle měřítek konstitučního liberalismu. Hospodářské, občanské a náboženské svobody jsou jádrem lidské autonomie a důstojnosti. Pokud vláda s omezenou demokracií tyto svobody stále

⁹ Bernard Lewis: “Why Turkey Is the Only Muslim Democracy”. Middle East Quarterly, březen 1994, s. 47–48.

rozšiřuje, nemůže být označována za diktátorskou. Navzdory omezenému politickému výběru, který nabízejí, poskytují země jako Singapur, Malajsie a Thajsko svým občanům lepší prostředí pro život, svobodu a štěstí než diktatury, jako jsou Irák a Libye, nebo neliberální demokracie jako Slovensko nebo Ghana. A tlak globálního kapitalismu může proces liberalizace urychlit. Trhy a morálka mohou fungovat společně. Dokonce i Čína, která zůstává hluboce represivním režimem, poskytla svým lidem více autonomie a hospodářské svobody, než měli po celé předchozí generace. Aby Čína mohla být nazývána liberalizující se autokracií, bylo by třeba mnoha dalších změn. To by však nemělo zakrývat skutečnost, že k mnoha změnám již došlo.

A konečně, potřebujeme oživit také konstitucionalismus. Jedním z důsledků přeceňování čisté demokracie je skutečnost, že je jen málo úsilí věnováno vytváření podnětných ústav v zemích na přechodu k novému zřízení. Konstitucionalismus, jak jej v 18. století chápali jeho největší představitelé jako Montesquieu a Madison, je složitý systém dělby a rovnováhy mocí určený k tomu, aby bránil hromadění moci a zneužívání funkcí. To se nestane pouhým sepsáním seznamu práv, ale vybudováním systému, v němž vláda nebude tato práva porušovat. Takový systém musí zahrnovat a obdařovat mocí různé skupiny, protože, jak říká Madison, “proti jedné ambici musí být postavena ambice druhá”. Ústavy mají také za úkol krotit vášně lidu a vytvářet nejen demokratickou, ale také rozumnou vládu. Bohužel se dnes na bohatou škálu nejrůznějších nevolených orgánů, nepřímé hlasování, federální uspořádání a systém kontroly a rovnováhy mocí, jež jsou charakteristické pro tolik formálních i neformálních ústav v Evropě, pohlíží s podezřením. To, co by mohlo být nazváno výmarským syndromem – pojmenováno podle skvěle koncipované meziválečné německé ústavy, která nedokázala zabránit nástupu fašismu – dovedlo mnoho lidí k tomu, že pohlížejí na ústavy prostě jako na kus papíru, na němž příliš nezáleží. (Jako by jakýkoli politický systém v Německu mohl snadno přestat vojenskou porážku, sociální revoluci, světovou hospodářskou krizi a hyperinflaci.) Procedury, které omezují přímou demokracii, jsou považovány za neautentické, umlčující hlas lidu. Po celém světě jsme dnes svědky obměn toho samého většinového tématu. Problém systému, kdy vítěz bere vše, spočívá ale v mnoha demokratizujících se zemích právě v tom, že vítěz skutečně bere všechno.

Nespokojenost s demokracií

Žijeme ve věku demokracie. Po většinu lidské historie byl život jednotlivce, jeho svoboda a štěstí, ohrožován absolutismem monarchií, církevními dogmaty, terorem diktatur a železným sevřením totalitarismu. Diktátoři a pár roztroušených totalitních režimů dnes stále ještě přetrvávají, ale ve stále větší míře jsou ve světě globálních trhů, informací a médií anachronismem. Nejsou již věrohodnými alternativami demokracie; jsou částí módního roucha modernity. Problémy vládnutí ve 21. století proto budou pravděpodobně problémy v rámci demokracie. Jelikož jsou zahaleny do hávu legitimacy, bude jejich řešení mnohem obtížnější.

Neliberální demokracie získávají legitimitu – a tím také sílu – ze skutečnosti, že jsou přiměřeně demokratické. A opačně, největším nebezpečím neliberální demokracie je – odhlédneme-li od neblahých důsledků pro vlastní obyvatelstvo –, že zdiskredituje liberální demokracii samotnou a vrhne stín na celé demokratické zřízení. Nebylo by to nic nového. Každá vlna demokracie byla následována obdobími nezdarů, v nichž byl tento systém pokládán za nevhodný a ambiciózní vůdcové a nespokojené masy hledali

nové alternativy. Poslední takové období rozčarování zažila Evropa mezi dvěma válkami. Příležitosti se chopili demagogové, z nichž mnozí byli původně oblíbení a dokonce demokraticky zvolení. Dnes, tváří v tvář šířícímu se viru neliberalismu, spočívá nejužitečnější role mezinárodního společenství a zejména Spojených států, v upevňování demokracie tam, kde se již zakořenila, a podpora postupného rozvoje konstitučního liberalismu po celém světě – namísto toho, aby hledaly nové země k demokratizaci a nová místa konání voleb. Demokracie bez konstitučního liberalismu není jednoduše jen nedostatečná, ale je nebezpečná, protože s sebou nese erozi svobody, zneužití moci, etnické spory a dokonce i válku. Před osmdesáti lety uvedl Woodrow Wilson Ameriku do 20. století s výzvou učinit svět bezpečným pro demokracii. Jak se blížíme k dalšímu století, je naším úkolem učinit demokracii bezpečnou pro svět.